

SANATIN DOĞASI VE BİR VARLIK SORUNSALI OLARAK SANAT

Şahin Özçınar*

Sanatsal Etkinliğin Doğası

Her sanat yapıtı, varolan bir nesneye yönelerek içerik kazanır. Sanat ya da sanatsal etkinlik, her şeyden önce, özne ve nesne olmak gibi iki ayrı temel varlığı bir önkoşul olarak gerektirir. "Sanatsal yaratıyla olan ilişkimiz, yaratma düzeyinde de izleme düzeyinde de bir özne-nesne ilişkisidir."¹ Bir özne varlık olarak sanatçının nesneye (ya da nesnelere) estetik (sanatsal) duyarlılıkla yönelmesi ve yöneldiği bu nesnel varlığı ussal bir biçimde kavrayıp, kavramsallaştırması, bir sanatsal yaratımın gerçekleşmesini ve bir ürün olarak sanat yapıtının varlık kazanmasını olanaklı kılar. Özne, nesneyi sanatsal bir tavırla kavrarırken, bu kavrayışın kendisini de sanat yapıtı olarak somutlaştırır. Böylece, temelde öznenin yöneliminden kaynaklanan, bu nedenle öznel olarak nitelendirilebilecek tüm sanatsal etkinlik, bir sanat yapıtında nesneleşmiş olur. Nesnelere yönelen öznel kavrayış, sonuçta, diğer öznelere de kendisini duyumsatan bir varlık ya da nesne olma özelliğini kazanır. Kısaca vurgulamak gerekirse, sanatsal etkinlik sürecinde, özne kendini nesnede (yapıtta) nesneleştirip, somut bir biçimde gerçekleştirir. Her ne kadar, gerçekleştirilmiş olan yapıt, somut bir yapıt olsa da o, tinsel bir içerik taşır. Böylesine bir yaratma etkinliği, özne-nesne etkileşiminin bir sonucudur.

Sanat yapıtı, varlığın estetik yolla kavranmasını ya da varlığın estetik duyumunu gerekli kılar. Fakat o, salt duysal varlık alanıyla, varlığın duysal içeriğiyle sınırlı kalmaz; sonuçta, duysal olanı aşarak, ona ussal ve kavramsal bir içerik kazandırır. Sanat yapıtı, varlığa yönelik bir kavrayışı somutlaştırır; 'doğaya', bir başka deyişle -en genel anlamda- 'varlık'a ilişkin bir yorum ya da bir bilgi ortaya koyar. Bu nedenle, sanat yapıtı, varlığın ussal bir yorumu olarak karşımıza çıkar; fakat onda somutlaşan bu ussallık, usun dar kalıplarına, kavram ve ulamlarına sıkıştırılarak açıklanamaz. Çünkü o, temelde bir izlenimsel etkinlik olarak, nesnelere yönelik duysal bir içerik de taşır. Böylece, sanatın ussallığı, aynı zamanda duysal olanla bağlantılı olan, duysal olanı kendi içinde barındıran bir ussallıktır. Bu özelliği ile sanat yapıtı ve onun aracılığıyla dile getirilen varlık (ya da doğa), duysal ve olgusal olanın farklı bir nitelik kazanmış biçimidir. O, tümüyle 'İnsan Varlığı'nı, insana özgü bir Varlık'ı, (Dünya'yı) yansıtır. "Tin sanatın içinde duysal bir biçim altında görünüşe çıkar."² Bu ne-

* Araş. Gör., Ankara Üniversitesi Felsefe Bölümü.

¹ Timuçin, A., *Estetik*, Süreç Yayıncılık, İstanbul 1987, s.76.

² Hegel, G.W. F., *Estetik*, Çev.: N. Bozkurt, Say Yayınları, İstanbul 1982, s. 81.

denle, sanatın gerçekliği, salt duyuşsal ve olgusal olanla belirleme kazanmış olan bir gerçeklik değil, 'Tinsel' olanı dile getiren bir gerçekliktir. Bu gerçeklikte, özne ve nesne birlikte içerilmiştir. Böylece, sanat ve onun aracılığıyla somutlaşan sanat yapıtı, tümüyle tinselliği içinde barındırarak, tinsel olanı dile getirir. "Herşeyden önce, onun yaratacağı yapıt dış-nesnel-gerçeklik olan dünya ile onun kendi dünyasının bir bileşimidir."¹ Böylece, sanat, -insanın tinsel varlığı gibi- kendine özgü çok boyutlu ve karmaşık bir yapı oluşturur. "Bu yapı, çeşitli biçimler altında bize insanla ilgili anlamları duyurur. Onda bulanık sezgilerden açık düşüncelere kadar uzanan bir genişlikte insanı buluruz."² İnsan herşeyden önce, tarihsel ve toplumsal bir varlık olduğu için, sanatı da toplumsal ve tarihsel koşulların bir ürünü olarak düşünmek olağandır. Fakat diğer yandan sanatçı, çağını ve toplumsal koşullarını zorlayıp aşabildiği ve içinde bulunduğu durumu insana özgü estetik bir duyarlılıkla sergileyebildiği oranda gerçek anlamda sanatsal bir değere sahip olur. İşte bu, öznel bir etkinlik olarak sanatın, evrensel yönelmesi ve ona ulaşması demektir. Bu yönüyle sanat, insanın özsel varlığını belirleyen tinsel bir etkinliktir. İnsanın kavranıp çözümlenmesinde, bu nedenle, sanatın ayrıca önemli bir yeri vardır.

Estetik varlık ve estetik olanı belirleyen estetik algılama, duyuşsal ve ussal bir kavrayışı dile getirdiğinden, bütünüyle bir özne-nesne bağıntısı biçiminde gerçekleşir. Estetik nesne, ancak özne ile olan ilişkisinde varlık olma özelliğini kazanabilir. Estetik nesnenin varlığı, öznenin varlığını ya da varoluşunu zorunlu bir koşul olarak gerektirir. Burada, her ne kadar, doğa ve nesnelere dünyası, kendinde bir güzelliği içermekte olsalar da, aslında onların kendinde güzeli içermeleri, estetik bir varlık oldukları anlamına gelmez. Doğayı güzel olarak belirleyen, değerlendiren ve kavrayan insan varlığının kendisidir. Bu bakımdan, 'Kendinde Güzel' kavramı çelişkili bir anlatımı dile getirmektedir. Oysa, kendinde güzelin olanaksızlığı, tüm algılamada bulunan özneler açısından genel geçer bir güzellik değerinin ve yargısının oluşturulamayacağı anlamına gelmez. Bu nedenle Kant, 'Güzel Olanı' ya da 'Güzeli', öznenin öznel, ama öznel olduğu kadar da evrensel içeriğinde bulur.³ Çünkü güzele, ilişkin belirleme, aynı zamanda insana özgü, insansal, dolayısıyla, Tinsel bir belirleme olduğundan evrensel bir içeriğe sahiptir. 'Güzel' bir sanat yapıtında somutlaştığı zaman, biçim ve içerik açısından estetik bir değer kazanarak nesnelleşmiş olur. Ama gene de sanat, somut bir yapıt aracılığıyla evrensel bir nitelik kazanmış olsa da, temelde sanat doğası gereği öznel bir etkinliktir. 'Güzel'e yönelik her belirleme, özne varlığının yaşantılarında temelleneceği için öznel olmak zorundadır. Sanatta öznel sorunsal olarak adlandırılabilir bu durum, nesnel bir varlık ve bilgi kuramı oluşturmak isteyen felsefelerde de kendini göstermektedir.

Çünkü, doğal gerçeklik, insan varlığının dışında varolan, yani ondan bağımsız olarak bulunan bir gerçeklik olurken, bu kez, estetik gerçeklik insan varlığına bağıntılı olarak ortaya çıkan bir gerçeklik gibi gözükmektedir. Yani, insan varlığına dayalı, onun ürünü olan bir gerçekliktir. İşte bu açıklama biçimi, marksçı estetiğin, ya da ona bağlı sanatın özünü oluşturmaktadır.⁴

1 Yenişehirlioğlu, Ş., *İmgelerin Sisi*, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara 1993, s.27.

2 Timuçin, A., *Estetik*, s. 9-10.

3 Tunalı, İ., *Estetik Beğeni*, Say Yay., İstanbul 1983, s. 82-83.

4 Yenişehirlioğlu, Ş., *İmgelerin Sisi*, s. 22.

anat nesnesine ve doğaya ilişkin her güzel nitelemesini alacak olan algılama, bir özneye bağlı olduğundan, öznel bir algılama olacaktır. Bu nedenle, sanatın nesnelliği özneyi temel alan bir nesnelliktir. 'Mimesis' kavramı çerçevesinde, Marksist bir estetik geliştirmeye çalışan G. Lukacs, sanattaki yansıtmanın ve dolayısıyla sanatın kendine özgü niteliğinden kaynaklanan öznel bir içeriğinin bulunduğunu vurgulamaktadır.

Bilgi kuramı açısından salt idealist bir anlam taşıyan 'öznesiz nesne olmaz' tümcesi, estetik alanında özne-nesne bağıntısı açısından temel önem taşır. Hiç kuşkusuz her estetik nesne bir ölçüde öznel varlıktan bağımsızdır. Ancak nesne böyle kavrandığında, ortada estetik değil, ama yalnızca özdeksel olarak varolan bir şey vardır. Nesnenin estetik yönü geçerlilik kazanır kazanmaz buna uyan özne de kendiliğinden varolur, ... nesnenin bu kendine özgü yapısı, nesnel gerçekliğin yansıtılmasının özel bir biçimi olan mimesis aracılığıyla alıcı öznedeki belli yaşantılar uyandırmasında belirginleşir.¹

Görüldüğü gibi, doğa ya da algılamakta olduğumuz nesnelere dünyası, ancak insanın varlığı ve varoluşu aracılığıyla estetik bir nitelik ve anlam kazanır. Estetik nesne, onu estetik olarak kavrayan bir özne için varolabilir. Berkeley'in "Esse Est Percipi" (varolmak algılanmış olmaktır)² biçiminde dile getirmiş olduğu felsefi özdeyiş, niteliğindeki özdeksizci (immateryalist) uslamla, ancak estetik bir algılama için geçerli olabilir.

Bu durumda, estetik olgunun ve sanatın doğasının ya da varlık tarzının ne olduğu ve sanatın insanın diğer etkinliklerinden ayrı olarak, ne türden bir farklılık taşıdığı sorusunun sanat felsefesi bağlamında sorularak yanıtlanmaya çalışılması ayrı bir önem taşımaktadır. Fakat, felsefe, bilim ve sanat arasında bilinen farklılıkların yanısıra, benzerliklerin de gözardı edilmemesi gerekir.

İnsanın tüm diğer zihinsel etkinliklerinden az olmamak üzere, sanatın, nesnel gerçekliğin kavranmasında ve yaşadığı dünya içinde insanın kendini gerçekleştirmesinde önemli bir işlevi bulunmaktadır. Sanat aracılığıyla insan, duyarlı yanına özgü bir haz sağlamakla kalmaz, yaşamı sürekli bir biçimde üretip dönüştürerek ve bu yolla yaşadığı dünyayı değiştirmiş olur. Sonuçta, sanat insanın varoluşunu gerçekleştirmesinde, bu dünyadaki varlığının anlamlandırılmasında felsefe ve bilime benzer nitelikte etkili bir işlev yerine getirmektedir. Estetik ve bilimsel yansıtmayı, nesnel gerçekliğin iki uç yansıtma biçimi olarak gören Lukacs, her iki yansıtma biçiminin de, günlük yaşamın gereksinimlerinden kaynaklandığını, her ikisinin de işlevinin günlük yaşamın sorunlarına çözüm getirmek olduğunu vurgulamaktadır.³ Bu nedenle sanat, insanın varlığını ve varoluşunu belirleyen yaşamsal bir etkinliktir. İnsanın estetik duyarlılığı, yaşamı daha iyiye ve güzel olana doğru dönüştürerek, insanın tinsel varlığının geliştirmesine olanak sağlar. Böylece sanat ya da estetik, insan varlığının ve onun yaşam gereksinimlerinin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1 Lukacs, G., *Estetik II*, Çev.: A. Cemal, Payel Yayınevi, İstanbul 1981, s. 117-118.

2 Bkz. Berkeley, G., *Hylas ile Philonous Arasında Üç Konuşma*, Çev.: K. Sahir Sel, Sosyal Yayınları, İstanbul 1984, s. 140.

3 Bkz: Lukacs, G., *Estetik I*, Çev.: A. Cemal, Payel Yayınevi, II. Basım, İstanbul 1985, s. 34 -35.

Varlık ve Gerçeklik'in Yorumu Olarak Sanat

Sanatta varlık sorunsalı, hem sanattın yöneldiği varlık hem de bu yönelimin kendisi açısından ele alınabilir. Bu yönelimin bir ürünü olarak varlık kazanan sanat yapıtı, biçim ve içerikten oluşur. Sanatın yöneldiği varlık, sanat yapıtının konusunu ya da içeriğini belirlerken, yöneliş tarzı ise sanat yapıtının biçimini oluşturur. Her sanat dalı kendine özgü bir ya da birden fazla varlığı araç olarak kullanır. Sesler, görüntüler, sözcükler sanatçının kendi duysal ve düşünsel imgelemine diğer insanlara sunması açısından birer araç görevini üstlenirler. Burada ses, görüntü ve sözcükler salt kendileri bir varlık olmakla kalmaz, belli bir estetik gerçeklik oluşturur ya da nesnel gerçekliğe öykünürler. Bunların yalnızca bir varlık oluşturmuş olmaları ve varlık olmaları onların estetik ve sanatsal bir nitelik kazanmalarına olanak sağlamaz; aynı zamanda uyumlu bir biçimde bir araya getirilmesi ve bir uyum içinde düzenlenmesi gerekir. Yani onları, öznel bir biçimde estetik duyarlılıkla algılayan ve biçimlendiren bir varlığa gereksinim vardır. Her sanat yapıtının bir konusu ve insanlara iletmek istediği birşeyler vardır; bu yöneldiği nesne ya da konunun güzel olması gerekmez, sanat aynı zamanda çirkin olanı da konu edinebilir. Fakat sanat çirkin olanı konu edinirken, bunu estetik duyarlılıkla ve estetik ölçütler içinde kalarak gerçekleştirir. Bu nedenle, sanatta içerikten çok biçim önem kazanır. Sanatın ele aldığı varlığı, estetik varlık kılan şey, sanatçının onu ele alış ve kavrama biçimidir. "Bütün sanat tarihi, eğer sanat tarihi bir sitiller tarihi olarak düşünülürse, aynı zamanda varlık yorumları tarihidir."¹ Ayrıca, içeriğin de biçime eşlik edip, onu tamamlamaya çalışması sanat yapıtının değerini artırsa da, bir sanat yapıtında estetik olarak, biçim içerikten daha fazla bir değer taşıyarak ona üstün gelir. Bu açıdan sanat, en genel anlamda, estetik ya da güzel nitelmesini kazanmış yaratma edimidir. Sanatın bu özelliği, onun öznel içeriğinden kaynaklanmaktadır.

Sanat salt bir anlatıcı ve öykünücü değildir. Sanat, her ne kadar bir öykünme olarak görülebilir olsa da, onun öykündüğü şey, yalnızca özneye verilmiş olan gerçeklik değil, bu verilmiş olanın özne açısından anlam katılmış ya da kazanmış yorumudur. Bu nedenle sanat, daha etkin bir algılamayı gerekli kılar, bilimin tersine, kavradığı, yansıtmaya çalıştığı nesnel gerçekliği olduğu gibi aktarmaz. "Estetiği bilim olmaktan alıkoyan başlıca etken onun büyük ölçüde niteliklerle ilgili olmasıdır.... Bir yapıtta bizi anlatım özelliklerinden, oluşum özelliklerinden çok anlatılanlar ilgilendiriyorsa, yani bizim için içerik biçimden önemliyse bilimselliğe yaklaşmamız daha kolaydır."² Bir sanat yapıtında, biçimin içerikten, öznel olanın nesnel olandan daha ağır basması, böyle bir yapıtın insan varlığının duysal ve düşünsel yanına karşılık gelmesi, sanatı bilimden çok felsefeye yaklaştırır. Felsefe, Bilim ve Sanat, insan varlığının doğasından kaynaklanan ve onun varlığını biçimlendiren etkinliklerdir. Her üç etkinlik de, tarihsel süreç içinde insanın yalnızca tinsel varlığını geliştirmesinin temelinde bulunmakla kalmaz, öte yandan insanın nesnel dünyayı farklı biçimler altında

1 Tunalı, İ., *Estetik Beğeni*, s. 116.

2 Timuçin, A., *Estetik*, s. 19-20.

kavrayıp değiştirmesine ve bu yolla kendisini gerçekleştirmesine, içinde bulunduğu dünyayı anlamlandırarak dönüştürmesine de olanak sağlamış olur. Zaman içinde kendilerine özgü farklı biçimler kazanmış olmakla birlikte, insan varlığını belirleyen tüm tinsel etkinlikler, insanın doğayı ve içinde bulunduğu nesnel gerçekliği anlamlandırma çabasının bir sonucu olarak böyle bir gereksinimden doğmuştur. Bu anlamlandırma çabası, insanın salt doğayı anlamlandırma çabası olmakla kalmaz, dolayısıyla doğayı olduğu kadar, insan bu yolla kendisini de anlamlandırmış olur. İlk bu anlamlandırma gereksiniminin büyü aracılığıyla gerçekleştiği, büyüün anlamlandırma işlevini yerine getirdiği, büyü yoluyla insanın nesnelere etkilediği, çalışma sürecine katılarak dönüştürdüğü söylenebilir. Bu nedenle, büyü olsa olsa insanın doğayı anlamlandırma çabasının ilk örneği ya da farklı bir türü olabilir. E. Fischer'in belirlemesine göre, "başlangıçtaki büyü zamanla dine, bilime ve sanata dönüştü."¹ Tüm bu görüşler bize, ne kadar kuramsal görünürse görünsün, insan varlığının tek boyutlu bir varlık olmadığını, özdeksel ve tinsel bir varlık olarak zaman içinde gereksinimlerinin çeşitlendiğini, bu gereksinimlerinin farklı biçimler olarak karşılandığını kanıtlar niteliktedir.

Felsefe ve sanat tinsel kültürün en önemli belirleyicisidir. Felsefe ve sanatın ortaya koyduğu kültürel ürünler, "...insan varlığı'nın niçin ve neden varolduğunu ve ne yapmak için yaşadığını belirleyen ussal ve duygusal ürünlerdir. Böyle bir içeriği barındıran böyle bir alanda en etkin güçler FELSEFE ve SANAT'tır."² Fakat sonuçta felsefe, bilim ve sanat, her üç etkinlik de, bir bütün olarak insan varlığının yaşamsal ve tinsel olan gereksinimlerini karşılar.

Bir varlık alanı olarak doğa, Hegel'de kendine yabancılaşmış Tin'dir. Tin'in saltık bir varlık olarak kendine dönüşü ve tamamlanması ancak sanat, din ve felsefe aracılığıyla olmaktadır. "Hegel'e göre sanat, din ve felsefe Tin'in kendine dönüşü sürecindeki, yani saltığa giden yoldaki evreden, aşamalardan başka birşey değildir."³ Sanat, din ve felsefe aracılığıyla Tin kendi özüne dönerek, kendi saltık varlığını gerçekleştirir. Din ve felsefede olduğu gibi, sanat da, Tin'in kendini kavrayışının bir ürünü ve aracıdır. Hegel'in bu yaklaşımı açısından, "sanatta güzeli, dinde tanrıyı, bilimde doğruyu arayan tin (Geist), kendisini aramaktadır aslında."⁴ Böylece sanatın varlık alanı tinsel varlık alanına karşılık gelmektedir. Bu Varlık ise, güzel belirlemesini almaktadır. Tinsel bir etkinlik olarak sanatçının amacı güzel olanı duyumsamak ve bir ürün olarak 'Güzel'i yaratmaktır. 'Güzel' olan varlık, sanat ve estetiğin ereği haline gelerek, sanat açısından "'Varlık' nedir?" sorusu, bir ölçüde güzelin kendisine yöneltilmiş bir soru olmakta, aynı zamanda güzelin ne olduğu sorusunu da gerekli kılmaktadır. Ayrıca 'Güzellik Kavramı' bize hem insan varlığının kendisini hem de sanatsal etkinliğin doğasını açımlayabilecek nitelikte bir kavramdır.

1 Fischer, E., *Sanatın Gerekliliği*, Çev.: C. Çapan, V Yayınları, 7. Baskı, Ankara 1993, s. 35. Ayrıca bu konuda bkz: A.g.y., s. 13.

2 Yenişehirlioğlu, Ş., *Felsefe ve Sanat*, Dayanışma Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 1982, s. 131.

3 Hegel, G. W. F., *Estetik*, s. 63. (N. Bozkurt'un giriş yazısından aktarılmıştır.)

4 A. g. y., s.48.

Platon Örneğinde Sanatta “Nesnellik” ve “Estetik” Varlık

Sanatsal varlığın içerik ve biçiminin güzele karşılık gelmesi ve güzel olanın tüm sanatı ve sanatsal etkinliğin ereğini belirlemesi, estetiğe ilişkin tanımlamalarda da dile getirilmektedir. Bundan dolayı, sanatta varlık sorununu estetiğin tanımıyla ilişkili olarak incelenebilir. Estetiğin tanımlanması yoluyla, sanatta varlık sorunu, estetiğin ne olduğu sorusuyla birlikte, bir oranda yanıt bulmuş, açıklık ve anlam kazanmış olur. “Estetiğin tanımı gerçekliğin ele alınıp irdelenerek estetiksel olarak özümleğini öngörür.”¹ Böylece, sanatın ereği estetik anlamda güzel olanın aranması ve algılanması olarak karşımıza çıkıyor. “Estetik denildiği zaman akla ilk gelen şey, olgu anlamında ‘Güzel’dir. Bu, ‘Güzel Olan’ın aranması, üzerinde düşünülüp irdelenmesi ve sanatsal yaratının bir üst yaratıcı evreye bulunduğu yerden alınıp götürülmesidir.”² Böylece estetiğin varlık alanı, sanatı ve sanatsal etkinliği de içine alarak onunla özdeşleşmiş oluyor. ‘Güzel’i, güzel kılan onu estetik olarak belirleyen insan varlığının kendisi olduğuna göre, estetik çözümlene aynı zamanda estetik varlığa yönelik olduğu kadar, diğer taraftan insan varlığının kendisine de ilişkin bir çözümlenmedir. “Her durumda nesnelere estetikleştirilen bizim bakışımızdır.”³ Fakat nesnel bir estetik kuram açısından, güzellik bizim nesnelere algılayışımızdan değil, nesnenin kendisinden kaynaklanan bir şeydir.

Özellikle bu yaklaşımı biz, Platon ve Aristoteles’in ‘Güzellik’ ya da ‘Estetik’ kuramlarında görmekteyiz. Sanatı doğaya ve nesnelere yönelik ‘Mimesis’, bir başka deyişle taklit ya da öykünme olarak belirleyen bu düşünürler, ‘Güzel Olan’ı bizim algılarımızın dışında ussal ya da olgusal evrende görürler. Bu durumda, gerçekliği tam ya da doğru olarak kavrayamasa bile bir mimesis olgusu olarak sanat, nesnel gerçekliğe ve bu nesnel gerçekliği kavramaya yönelik bir çabadır. Fakat her ne kadar Platon, ‘Güzel Olan’ı bizim algılarımızın, yani dulusal evrenimizin dışına çıkararak ona ‘Kendinde Varlık’ özelliği kazandırırsa da, o yine de güzel olanı, varlığın ussal ve mükemmel nitelikte olma özelliğinde bulur. Bu nedenle, Platon’a göre asıl gerçeklik (nesnelere özü), güzel nitelmesini kazanır. Bu gerçek varlığa karşılık gelen güzellik ise, sanatçının değil, kendisi de mükemmel bir varlık olan Tanrı’nın ürünüdür. Çünkü ona göre, Tanrı (Demiourg), gerçek sanatçı ya da yapıcıdır; onun bir yapıtı olan evren ise, yapılmış şeylerin en yetkin örneğidir. O, bu yaklaşımını “Evren doğmuş olan şeylerin en güzeldir”⁴, tümcesiyle *Timaios* diyalogunda çarpıcı biçimde vurgulamaktadır

Diğer sanatların dışında müzik, Platon için ayrı bir önem taşır. Müzik, tanrısal ve ussal bir içeriğe sahiptir. Çünkü, müzik evrenin kendisi gibi doğrudan tanrısal yaratıya karşılık gelir. Müzik, evrendeki düzeni, doğa ve nesnel gerçekliği matematiksel bir uyum olarak duyumsatır bize. İnsan Varlığı Evren’in

1 Yenişehirlioğlu, Ş., *İmgelerin Sisi*, s. 41.

2 A. g. y., s. 33.

3 Timuçin, A., *Estetik*, s. 67.

4 Platon, *Timaios*, Çevirenler: E. Güney / C. Ay, M. E. B. Yayınları, İstanbul 1989, s.29, (29a).

uyumuyla bir koşutluk oluşturduğundan, Platon'a göre müzik, aynı zamanda evrenin yanısıra, insan varlığının tinsel ya da içsel düzenini dile getirir; bununla da kalmaz insanın tinsel ve fiziksel yapısı arasında varolan bütünlüğü bildirir. Sonuçta müzik aracılığıyla insan, tinsel ve bedensel gereksinimleri açısından bir denge gözeterek, kendi varlığını uyumlu bir varlık haline getirir; evrendeki matematiksel düzeni kendi içinde de kurmaya ve gerçekleştirmeye çalışır.¹ Bu nedenle Platon, Devlet'te çocukların eğitiminin müzik ve cimnastikle yapılması gerektiğini vurgular.² Müzik, zihinsel olduğu oranda nesnel (kendinde), evrensel nitelikte 'Güzel'dir. Algısal bir yanılsamanın tersine müzik, zihinsel ya da düşünsel gerçekliği yansıtır. Bu özelliğiyle asıl gerçekliğin öykünücüsü olan müzik, diğer sanatların tersine, insana düşünürsüz nitelikte haz sağlama aracı olmaktan da uzaktır. Ancak, Platon'da zihinsel ve ussal olmayan yönüyle sanat, bir değer oluşturmamaktadır. "Sanat, ruhun en alttaki bölümünü hem dile getirir hem de hoşnut eder, körelmeye bırakılması gereken adi heyecanları besler ve canlandırır."³ Oysa müzik, zihinsel olandır.⁴ Bir anlamda müzik, Platon'da sayı, ölçü ve ritim olarak matematiksel nitelikte bir uyuma karşılık gelmekte, ayrıca müzik güzel olanın kedisi olmakta, onunla da özdeş kılınmaktadır. Bu yolla müzik, insan varlığını uyumlu ve yetkin bir varlık haline getirerek salt insanın kendi gündelik yaşantısında değil, aynı zamanda devlet ve toplumda da bu uyumun sağlanmasına, iyinin, güzelin ve doğruluğun gerçekleşmesine olanak hazırlamış olur. Böylece, insan varlığı, güzele, dolayısıyla mutluluğa ulaşmış olur. Çünkü Platon'a göre, "müziğin insanı götüreceği yer, güzellik sevgisidir."⁵ Platon'un müzik üzerine yapmış olduğu belirlemeler, onun tüm felsefi dizgesi ile bir bütünlük oluşturmakta, özellikle bu konuda Platon üzerindeki Pythagorasçı etki kendisini önemli ölçüde duyumsatmaktadır.

Sanatta 'Varlık' sorunsalı başta Devlet adlı yapıtında olmak üzere, ilk kez Platon tarafından sistemli bir irdelemenin konusu yapılmaktadır.⁶ Platon'un sanatın özüne ilişkin bir varlık sorunsalı olarak biçimlendirdiği mimesis kuramı hem sanat felsefesi hem de varlık sorunu açısından nesnel estetik bir kuram ol-

1 "Musikide sesin dinlenmesine ayrılmış olan bütün o kısım bize düzen için verilmiştir, çünkü hareketleri ruhumuzun düzenli devirleriyle aynı özden olan Musa'lar ile düşünce bağlılığı olan insana, bu gün sanıldığı gibi hiç de kendisine düşünürsüz bir zevk vermeye yarayan bir şey gibi görünmez, tam tersine olarak Musa'lar onu bize ruhumuzun, içimizde düzenini kaybetmiş olan devirli hareketlerini birbirine uydurmaya, düzene sokmaya girişen bir yardımcı olarak vermişlerdir. Aynı tanrılar insanların çoğundaki ölçü, zayıflık noksanlığını gidermek için de ritmi vermişlerdir." A. g. y., s. 58-59, (46c, d, e).

2 "Hiç bir şey insanın içine müzik kadar işlemez, müzik eğitimi gereği gibi yapıldımı insanı yüceltir, özünü güzelleştirir. Kötü yapıncı bunun tersi olur.... Kendini iyi insan olarak yetiştirmek isteyen, güzeli arar, güzeli över ondan hoşlanır ve onunla beslenir. Daha düşünmeye başladığı çağda tiksindir çirkinden; düşünme çağına gelince de, kendisini yetiştiren müziğin düşüncesi ile akrabalığını sezer, onu sevinçle karşılar." Platon, Devlet, Çevirenler: S. Eyüboğlu / M. A. Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985, s. 92, (401d, e - 402a). Ayrıca bkz: Timaios, s. 11, (18a).

3 Murdoch, I., Ateş ve Güneş: Platon Sanatçıları Niçin Dışladı?, Çev.: S. R. Kırkoğlu, Ara Yay., s. 14.

4 Bkz: Platon, Yasalar, I. Cilt, Çevirenler: C. Şentuna / S. Babür, Ara Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 38, Dip Not: 12.

5 Platon, Devlet, s. 93, (403c).

6 Özellikle bu yapıtın 10. ve son bölümünde Platon "mimesis" kuramını "ayna" örneklemesiyle gündeme getiriyor. Daha ileride bu konuya daha ayrıntılı olarak değineceğiz. (Bkz:A. g. y., s. 282. (595d)).

arak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Platon'un mimesis kuramına koşut, nesnel idealist bir belirleme içermekte olan 'Güzellik' anlayışını sanatın doğası ve varlık sorunsalı bağlamında kısa da olsa incelememiz gerekmektedir. Çünkü, sanat, herşeyden önce güzeli gerçekleştirmeyi ve onu insanın yaşamında işlevsel ve eğemen kılmayı erek edindiğinden, 'sanatta varlık sorunsalı' beraberinde 'güzelin ne olduğu' sorusunun sorulmasını gerektiriyor.

Platon, 'Mimesis' kavramı çerçevesinde bir öykünme olarak sanatı, gerçekliğin bilgisinden oldukça uzak bir etkinlik olarak görmektedir. Platon, sanat olgusunu, varlık bilimsel bir çerçeve içinde ele almakta, gerçek varlıkla sanat yapıtı arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu nedenle de, o, 'Güzel'i olgusal evrenin dışında kendinde bir varlık olarak belirlerken, üçüncü dereceden¹ bir öykünme olan sanatın gittikçe asıl gerçeklikten uzaklaştığını ve gerçekliği çarpıtıldığını düşünmektedir. Bu durumda sanat, iyi ve güzelden de uzaklaşmış olacaktır. Varlık bilimsel ya da nesnel gerçeklikten uzaklaştığı oranda sanat, hem etik hem toplumsal açıdan olumsuz bir işlev üstlenmiş olmaktadır. Bu nedenle, Platon sanata ve sanatçıya önemli bir sorumluluk yüklemiştir. Ona göre, evren ve onu ussal bir yoldan düşünen, kavrayan zihin, güzel olana karşılık gelmektedir. Platon güzel olanı duyuşal olanda değil, ussal olanda aramaktadır. Böylece, 'Güzel', ussal olduğu için iyi, doğru ve gerçek olandır; adalet ise bunun, bir başka deyişle güzel olanın, toplum ve devlette gerçekleşmesidir. Toplumda böyle bir görevi ise sanatçı değil, filozof yerine getirmelidir.

Platon sanatı mimesis olarak değerlendirdiğinden, güzelin sanat eserinde sergilenemeyeceğini savunmuştur. Çünkü ona göre, sanat 'Sofistik' bir uğraşdır. Sanatçı bir tür sofistin yapmış olduğu gibi, asıl gerçekliği yanılsamalı ve çarpıtılmış biçimde topluma sunar. Nasıl bir ressamın yaptığı resim gerçek değilse, sofistin dil ya da güzel söz söyleme (retorik) aracılığıyla yaptığı da aynı şeydir. Platon, sofistin gerçekleştirdiği etkinliği, bir farklı biçim altında gerçekleştirilmiş olsa da, resim sanatına benzetir. Sofistin ressamdan ayırt edilebilecek tek farklı yanı yalnızca dilli kulanıyor olmasıdır. "O halde bunu o [sofist], nasıl yapar?"² diye sormaktadır, Platon. Bu soruya ise, "Nesnelerin gerçekliğini henüz tümüyle bilmeyen gençlerin kulaklarına sözler doldurarak. Sözcüklerden yapılmış mümkün olan tüm resimleri ortaya koyarak"³ biçiminde

1 Platon'un varlık anlayışı, İdealar ve Görüngüler ayırımına dayanır. Platon'un felsefesi bize, değişmez, öncesiz ve sonrası kalıcı nitelikte var olan bir gerçeklikler ya da formlar (eidos) evreni, bir de sürekli bir oluşun gerçekleştiği, duyuşal ve olgusal nitelikte algılarımıza karşılık gelen görüngüler evreni sunmaktadır. İdealar evreni asıl gerçeklik olarak tanrısal yaratıya ve zihinsel, dolayısıyla ussal olana karşılık gelir. Duyuşal olan evren, bu asıl gerçeklikten pay alan evrendir. Sanatçı asıl gerçekliğe değil, görüngüsel olan ikinci düzeyde farklı bir gerçekliğe öykünecek olduğundan, bunun sonucunda ortaya çıkacak olan sanat yapıtı gerçekliğin üçüncü düzeyde benzetmesi ya da taklidi olacaktır. Bir sedir örneği ile *Devlet* adlı yapıtının onuncu kitabında Platon, üç ayrı düzeyde sedirin varlığından söz etmektedir. Sedirin asıl varlığını yani ideasını yapan Tanrı, dülgerin yapmış olduğu sedir ve son olarak ressamın yapmış olduğu sedir. (Bkz: A.g.y., s.284, 597b) Sanat bir tür asıl gerçekliğin gölgesi ve yetersiz bir benzeri olan görüngüler evrenine ayna tutmaktır. Platon yine aynı yapıtta, ayna benzetmesini kullanır; "istersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti Güneşi, Yıldızları, Dünyayı, kendini evin bütün eşyalarını, bitkileri bütün canlı varlıkları." (Platon. *Devlet*, s.282, 596d).

2 Platon, *Sofist, Diyaloglar II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, s. 302, (234c).

3 A.g.e., s. 302, (234c).

yanıt vermektedir. Böylece sofist, gerçek nesnelere değil, tersine bunların yalnızca kopyalarını yapar. Öykünme sanatı (retorik aracılığıyla gerçekleştirdiği resim sanatı) yoluyla o, eğitilmemiş gençlerin gözünde herşeyin bilgisine sahip görünür.¹ Gerçeklikten kopuk ve sofist bir etkinlik olduğu için sanat, felsefenin dolayısıyla diyalektiğin karşısında yer alır.² Çünkü, diyalektik nesnelere görünüşlerinden ortak özelliklerini soyutlamayı, zihinde ussal bir biçimde daha üst aşamada kavramsal bir nitelikte nesnelere kavranmasını gerektiren ussal bir yöntem olarak felsefenin özünü oluşturur. "Platon'da diyalektik usun kendisinin kendisi için ürettiği, oluşturduğu ve gerçekliğe ulaşmak için izlediği bir yoldur."³ Bu nedenle, Platon'un sanata karşı olumsuz tavrı, sanatın gerçekliğe ilişkin felsefeye oranla yeterli ve doğru bilgi verememesinden kaynaklanmaktadır. Gerçeğin bilgisi, aynı zamanda etiğin temelinde de bulunmakta, doğru ve adil davranışı da belirlemektedir. Bu durumda sanat, gerçekliğin doğru bir yansıması olmadığı gibi, toplumsal yaşamda iyi doğru ve güzelin gerçekleşmesine de engel oluşturmaktadır. Fakat gene de Platon açısından tüm sanatlar mimesis kavramı çerçevesinde bütünüyle olumsuz görülmemektedir. Özellikle müzik söz konusu olduğunda, evrendeki düzen ve uyumu dile getirip, ona öykündüğü oranda sanat güzel nitelemesini kazanmaktadır. Aslında sanat, kendinde değil bilgi ve etik açısından olumlu ya da olumsuz bir belirleme almaktadır. Ayrıca o, Tanrı'nın yaratısı sözkonusu olduğunda, onunla hiç bir zaman karşılaştırılmayacak oranda yoksulluğu kendinde barındırmakta, bu nedenle yetkinlikten yoksun bir çaba olmak durumundadır. Sanat Platon'da, duysal olanı yansıttığı, ona öykündüğü için, gerçek anlamda güzel olanı ortaya koyamaz. Çünkü, 'Güzel' hiç bir zaman duysal evrende gerçekleşemez, o ancak diyalektik ya da ussal bir yolla kavranabilir.

Sanat ussal anlamda güzele ulaşamayacağı için, Platon bir ölçüde sanatı güzel olan varlıktan ayırmış olmaktadır. O, görüngüsel olmayan doğanın kendisine, Tanrı'nın yaratısı olan asıl gerçekliğe güzel nitelemesini yüklemektedir. Oysa Hegel, Platon gibi ussallığı yüceltmenin yanı sıra, sanatı tinsel ve tanrısal olanın açığa çıkması biçiminde yorumlayarak, asıl güzelliği doğada değil, sanat yapısında görmektedir. Çünkü, Hegel'e göre, sanattaki 'Güzellik' doğadaki 'Güzel'den iki kat daha ussal, böyle olduğundan dolayı da iki kat daha güzeldir. Bu açıdan sanat, bir tür tinselletirilmiş doğadır; sanat aracılığıyla insan doğaya kendi tinselliğini katar. Hegel estetik adlı yapıtında bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirir:

"Fakat şimdiden şunu savunabiliriz ki sanattaki güzel doğadaki güzelden çok daha üst düzeyde yer alır. Çünkü sanat güzelliği 'Tin'den doğmuş ve sanki iki kez doğmuş bir güzelliştir. Aynı biçimde, soyutlaması yapılmış içerik ya da kafamızdan geçen kötü bir düşünce de herhangi doğal bir üründen çok daha üstündür; zira böyle bir düşüncede her zaman 'Tin' ve özgürlük bulunur."⁴

1 A.g.e., s. 302, (234b).

2 Murdoch, I., *Ateş ve Güneş: Platon Sanatçıları Niçin Dışladı?*, s.85.

3 Yenişehirlioğlu, Ş., *Felsefe ve Diyalektik*, Maya Yayınları, Ankara 1985, s.98.

4 Hegel, G. W. F., *Estetik*, s. 67. (Aesthetik, I; s. 19 - 20.)

urada Hegel'den yapmış olduğumuz alıntıda da görüldüğü gibi, her ne kadar Platon sanat yapıtını Hegel'in tersine ussal ve güzel olarak değerlendirmese de, güzelliğin ussallıkla aynı şey olduğu konusunda, Platon'un görüşleri belli oranda Hegel'in yaklaşımıyla örtüşmektedir. Sonuçta, her iki filozofta da, güzel asıl ve yetkin olan nesnel gerçekliğe karşılık gelmekte, onunla özdeşleşmektedir.

Güzel'in Yaratılıp Algılanmasında Eros'un İşlevi

Platon'un felsefesinde güzelin varlığının ne olduğuna ilişkin irdelemeyi sürdüreceğ olursak, öncelikle Grekçe'de 'Güzellik' anlamına karşılık gelen 'to Kalon' sözcüğünün Platon tarafından ne türden bir belirleme kazanmış olduğunu saptamamız gerekmektedir. Grekçe olan bu sözcüğün, Türkçe'de güzel sözcüğünün kullanımına benzer bir şekilde, 'iyi', 'hoş' gibi anlamlar kazandığı görülmektedir. Daha önce de vurguladığımız gibi, güzel kavramı Platon felsefesinde oldukça geniş kullanım olanağı bulmuş, özellikle zihin ve 'İdea' to Kalon nitelmesini kazanmıştır. *Hippias Major* diyalogunda 'to Kalon' kavramını duysal açıdan ele alan Platon, 'Güzel'in ya da 'Güzellik'in *Eros*'la olan bağıntısını *Şölen* adlı diyalogunda ayrıntılı olarak irdelemeye çalışmıştır.

Hippias Major diyalogunda güzel sözcüğünü Platon, kavramsal boyutta farklı yönleriyle ele alır. Bu diyalogunda başlangıçta Güzel'i bulunduğu yere uyum ya da uygun olmak biçiminde tanımlamaya çalışsa da, böyle bir görüşü, bulunduğu yere Uygunluk'un nesnelere özünde olan bir şey olmadığını savlayarak terketmek zorunda kalır. Çünkü ona göre, bulunduğu yere uygunluk, "şeyleri güzel kılan değil, güzel gösterendir."¹ Daha sonra, güzelliği etik ve duysal (estetik) açıdan tanımlamaya çalışacaktır, Platon. Böylece o, güzelliğin etik boyutunu dile getirerek "güzel, iyinin nedenidir"² demektedir, duysal açıdan ise Güzel'i "duysal yoldan bize haz veren şey"³ olarak tanımlamaktadır. Fakat bu diyalogda varılan bu tanımlamalar, gene Platon tarafından yeterli bulunmayarak terkedilecektir. Çünkü, bu tanımlar bize kendinde bir varlık olarak güzel olanın özünü vermemektedirler. Burada güzel, bir başka varlığın varlığına bağlı kıtılarak açıklanmaktadır. Eğer güzel, iyinin nedeni ise, güzel varılmadan iyi varolamaz; ya da tersi durumda güzelin varlığı, iyinin varlığına bağımlı kılınmış olunacak ve sonuçta ne güzel ne de iyi tek başlarına var olamayacaktır. Platon, bu konuda belli bir sonuca ulaşmamış olsa da, gene bir başka diyalogunda (*Şölen*'de) 'Güzel'i, 'Eros'un varlığı ile bağıntı kurarak açıklamaya çalışmaktadır. Platon her yaratının temelinde 'Eros'u görmektedir.⁴ Ayrıca o, bu yapıtında başta müzik olmak üzere, sanat olgusunu bir 'Mimesis' olmaktan çok Poiesis' (Yaratma) olarak nitelendirmektedir.⁵ Platon'a göre, "müzik bir tür sevgi

1 Platon, *Hippias Major*, 294e.

2 A.g.y., 295d, e.

3 A.g.y., 298b.

4 Platon, *Şölen*, Çev.: E. Erhat / S. Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972, s. 58, (196e).

5 A.g.y., s.71-72, (205b, c).

olaylarının bilgisidir. Müzikte sevginin belirtisini görmemek olanaksızdır.”¹ Daha önce de vurgulamaya çalıştığımız gibi, güzel olan evrensel düzenle, ya da evrensel uyumla ve matematiksel oranla özdeşlik içindedir. Zihnin kendisi de evrensel ve matematiksel düzene karşılık gelip, onunla uyum içinde olduğundan aynı nitelemeyi almaktadır. Etik açıdan istenilir ve iyi olana, estetik açıdan duyulur bir hazza karşılık gelen güzel, Platon için varlık olmanın temelidir. Eros ise, güzel olanı arzulamak, ona kavuşmak, onda doğurmaya ya da yaratmaya varabilmektir. Platon’un bu yaklaşımını Gasset *Sevgi Üstüne* adlı yapıtında vurgulamaktadır. “‘Sevgi’ der Platon, ‘güzellik içinde üretmek ve doğurmak için duyulan arzudur”² Platon’un Eros ve Güzel’e ilişkin bu tanımlaması, aslında Güzel Sanatlar’ın varlık nedenini ortaya koyan bir tanımlamadır. Çünkü, Aşk (Eros) aracılığıyla ‘Güzel Olan’ı yaratma arzusu, böyle bir istek, tüm sanatsal yaratının temelinde yer almaktadır. Aynı zamanda böyle bir yönelim, daha doğru bir anlatımla, ‘güzeli, güzele yönelim içinde istemek ve yaratmak’ bir anlamda sanatsal yaratının varlık nedeni ve aynı zamanda ölümsüzlüğe ulaşma ya da tanrısal olana kavuşma isteği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ise, eksik bir varlık olarak insanın, güzeli isteme ve yaratma çabası aracılığıyla kendini ve kendi bütünlüğünü oluşturma arzusu olarak değerlendirilebilir.

5) Bir Varlık Sorunsalı Olarak Sanat

Sanata ve güzele ilişkin tüm bu belirlemeler, insanın bu dünyadaki Varlık ya da Varoluş sorunu ve sorunlarıyla yakından ilişkilidir. Biz buna benzer temaların Varoluşçu Felsefe’nin içeriğinde de yer alarak, onun özünü belirlemekte olduğunu görüyoruz. Bu ‘kendi için varlığın’, aynı zamanda ‘kendinde varlık’ olma, bir başka deyişle ‘Tam’ ve ‘Mutlak’ olma isteğidir. Sartre’da “bilinç bir kopuş’tur. Yani, düşünüm taşımayan nesnemsî durumlardan sıyrılmak ve yükselmek, bilincin özü gereğidir. Ama bilinç [insan varlığı] aynı zamanda bir tasarıdır (project’dır); yani bilinç eksikliğini duyduğu bir bütünlüğe ve aşmaya doğru da yönelir.”³ İnsanın, tüm varoluş çabalarının temelinde, kendisini oluşturma kaygısı yatmaktadır. Sanat, hem bu bütünlüğe ulaşma gereksiniminin ve bu gereksinimden kaynaklanan varoluş kaygısının giderilmesine hem de tüm bunların bir yapıt aracılığıyla somutluk kazanmasına olanak sağlayabilecek bir etkinlik alanıdır. İnsan varlığının olumsuzluğu ve tam, saltık ya da zorunlu olmayışı, insan varlığında kendini bir iç-sıkıntısıyla (Bulanıt) gösterir. Bulanıt durumu, bir tür insanın varlık kazanma isteğinin bir sonucu olarak açığa çıkmaktadır. Bu yönüyle insan varlığı, varlık olmaya yönelen var olmakta oluş ya da varoluş durumudur. Aslında insanın bu dünyadaki durumu, ‘Varlık’ ile ‘Varoluş’ arasında bir gerilimdir. İnsan, ancak bu gerilim ve kaygıyı duyarak kendini oluşturacaktır. İnsanın Varoluşu’nda varlık olma, tamamlanma kaygısı

1 A.g.y., s. 43-44, (187c).

2 Gasset, J. Ortega Y., *Sevgi Üstüne*, Çev.: Y. Salman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s. 24.

3 Murdoch, I., *Sartre’in Yazarlığı ve Felsefesi*, Çev.: S. Hilav, Yazko Yayınları, İstanbul 1983, s.

duyuşu, insanın tanrı olma isteğini dile getirir. Böyle bir durum ise, mükemmeli arayan ve ölümsüzlüğü arzulayan sanatçının durumundan hiçte farklı bir durum değildir. Aynı zamanda bu bir tür ulaşılmaz olanı isteme, tanrı olmayı isteme ile aynı şeydir. Sartre'in Varoluşçuluk'u açısından, 'kendi için varlık' ile 'kendinde varlık'ın aynı varlıkta gerçekleşmesi, Tanrı'ya özgü bir durum olarak olanaksızdır. Fakat, böyle bir olanağın istenmesi olanaksız değildir. "Nitekim Sartre bu çeşit bir varlığın, yani bir 'kendinde-kendi-için' (en-soi-pour-soi) varlığın ancak Tanrı'ya özgü olduğunu; daha doğrusu böyle bir varlığın, tanrılığın koşulu olduğunu söyler. Bu insana vergi bir şey değildir."¹ İnsan varlığı yaşamında böyle bir varoluşu gerçekleştiremese de, bu eksikliği bir ölçüde sanat aracılığıyla gidermeye çalışır. Ama sonuçta, sanat da tam anlamıyla böyle bir gerçekleştirmeye olanak tanımaz.

Sanat yaptı, kendinde bir öz ve gerçekliği barındırmaktadır. Sanat yaptı, nesnel gerçekliğe yönelik bir öykünme olabileceği gibi, aynı zamanda o, nesnel gerçekliğin ussal bir yorumu da olabilmektedir. Bu nedenle sanat yapıtında, duyuşsal olanla kavramsal olan içiçe geçerek örtüşmektedir. İnsanın tamamlanmış yetkin bir varlık olarak kendisini gerçekleştirme isteği, insan varoluşunun ya da gerçekliğinin sanat yapıtının yetkin varlığı ve kalıcılığı aracılığıyla nesneleşmesine olanak sağlayabilecek niteliktedir. Sanat yapıtının dile getirdiği gerçeklik, hem varoluşu hem de varlığı olan bir gerçeklik biçimi değildir. Çünkü sanat yapıtında duyuşsal olanla ussal olan bir arada içerilmiştir. Sanat yapıtı yetkin ve güzel olmayan bir varlığı anlatıyor olduğu zaman bile, ideal olanı ve ussal olanı somutlaştırır.

Bulantı adlı romanında Sartre, romanın kahramanı Roquentin'in duyduğu melodideki varlığın zorunluluk içeren yapısının, onda böyle bir varlık olma, hem de bu türden bir varlık oluşturma arzusu doğurduğunu belirtir. "Notalar, bir başka dünyadaymışlar gibi, birbirlerinin ardından kaçınılmaz bir biçimde gelmektedirler. Daire gibi notalar da varoluşu olan şeyler değillerdir. Onlar sadece *varolan* şeylerdir."² Bu durum, Roquentin'de bir sanat yapıtı yaratma aracılığıyla kendi varoluş durumundan kurtulabileceği umudunu doğurur. Böylece, kendi için varlığın kendinde varlığa dönüşmesi gerçeklik kazanmış olacaktır. Müziğin bu zorunlu ve matematiksel yapısı Platon tarafından da vurgulanmıştır. Platon'a göre, müziği güzel ve evrensel kılan onun bu matematiksel ve ussal yapısıdır. Özellikle Platoncu felsefe, etkisini hem fenomenoloji hem de varoluşçu felsefe üzerinde önemli ölçüde hissettirmektedir. Bu etki doğrudan ve dolaylı olarak her iki biçimde de gerçekleşmektedir. Murdoch'a göre, "Roquentin, aslında bir Platoncudur. Onun amacı olan varlık biçimi, matematik şeklin varlık biçimidir. Yani varoluşmayan, katışıksız, kesin ve zorunlu bir varlıktır."³

Tüm bu açıklamalarımızı, sanatın ve estetiğin doğası ve varlık yapısı üzerine yaptığımız açıklamalarla birleştirecek olursak, bizim burada dile getirmiş

1 A.g.y., s. 75.

2 A.g.y., s. 16.

3 A.g.y., s. 21.

olduğumuz en önemli belirleme, sanatsal ve estetik olan varlığın insanın tinsel varlığıyla özdeşleşmekte olmasıdır. Estetiği, ancak insan varlığının tinsel yapısıyla açıklayabileceğimizden, estetik algılamayı basit bir özne-nesne ilişkisi olarak görmemek gerekir. Düşünümsel süreç içinde estetik algılama, sürekli bir dönüşüm içinde, sanat aracılığıyla gittikçe daha kapsamlı bir içerik ve anlam kazanmıştır. Çünkü estetik algılama bir özne varlık olarak varlığın, hem kendisine hem de nesnesine dönük bir algılamadır. Dış dünyayı kavrayan ve ona estetik bir anlam kazandıran insan varlığının kendisidir. Bu da tinsel olarak varolmak demektir.

Bu çerçeve içinde ele alındığında sanatın, doğayı ve gerçekliği en genel anlamda varlığı yansıtan bir etkinlik olduğu görüşü savunulmuştur. Sanat ya da estetiğin kendisi, mimesis olarak doğayı ve gerçekliği tekrarlarsa da, burada tekrarlanan ya da ortaya konulmuş olan, bir bütünsellik içerisinde 'Evren-Doğa ve İnsan varlığı üçlü bileşiminin' insan varlığı olarak dışa vurup yansımalarıdır.¹ Hegel'in de belirlemiş olduğu gibi, "Tin sanatın içinde duyusal bir biçim altında görünüşe çıkar).² Hegel, 'Güzel'i ise, "İde'nin duyusal alanda görünüşe çıkması"³ biçiminde tanımlamaktadır. Fakat sanat, yalnızca güzele yönelmemekte, estetik bir yaklaşımla çirkinliği de konu edinebilmektedir. İnsan varlığı, sanat aracılığıyla, özne-nesne etkileşimi çerçevesinde hem doğayı hem de kendisini yeniden kurup yansıtmaktadır. Böylece, insan varlığı, sanat yapıtında kendisini dışlaştırıp, somutlaştırmış olmaktadır. Sanatın insanın doğayla olan etkileşimini bir bütünsellik içinde yansıtmakta olduğunu vurgularken, sanat özne-nesne etkileşimi çerçevesinde insanın hem kendini hem de doğayı değiştirme, dönüştürme olgusunu da içermekte, bu etkileşim içinde insan varlığının kendisini araması ve aşmasını da dile getirmektedir. Bu yönüyle sanat, insanın kendisiyle yüzleşmesini ve aynı zamanda kendi bilinçsel varlığıyla karşılaşmasını da özsel olarak içermektedir. "İnsan varlığı olarak, tüm duyusal ve ussal yapımızla bir sanat yapıtının önünde ya da içinde duruyoruz. O zaman, gerek geçmişten getirdiğimiz belirli bir kültür birikiminin ve de az da olsa insan olma yetkinliğimizin bileşkesinde bizimle sanat yapıtı arasında bir duyumsal ve düşünsel gel-git olgusuna tanık oluyoruz."⁴ Kısaca, sanat, insan varlığının bir tür kendisiyle yüzleşmesini ve karşılaşmasını, tüm diğer yaratısal uğraşlarının doğasında varolduğu gibi, bu yolla kendi varlığını ve içinde bulunduğu Dünya'yı anlamlandırma ya da oluşturma çabasını dile getirmektedir. Sanatsal etkinlik yoluyla kendi varlığını sanat yapıtında nesnelleştiren insan varlığı, hiçbir verili koşulla yetinmeyip, gene böyle bir etkinlikle kendini sürekli bir aşma çabası içinde oluşturmak ve ölümsüzleştirmek istemektedir.

1 Bkz: Yenişehirlioğlu, Ş., *İmgelerin Sisi*, s. 33.

2 Hegel, G. W. F., *Estetik*, s. 81.

3 A. g. y., s. 103.

4 Yenişehirlioğlu, Ş., *İmgelerin Sisi*, s. 67.

KAYNAKÇA

- Berkeley, G.**, *Hylas ile Philonous Arasında Üç Konuşma*. Çev.: K. Sahir Sel. Sosyal Yayınları, İstanbul 1984.
- Fischer, E.**, *Sanatın Gerekliliği*. Çev.: C. Çapan, V Yayınları, 7. Baskı, Ankara 1993.
- Hegel, G.W. F.**, *Estetik*, Çev.: N. Bozkurt. Say Yayınları, İstanbul 1982.
- Lukaacs, G.**, *Estetik I*, Çev.: A. Cemal, Payel Yayınevi, H. Basım, İstanbul 1985.
- Lukaacs, G.**, *Estetik II*, Çev.: A. Cemal, Payel Yayınevi, İstanbul 1981.
- Murdoch, I.**, *Ateş ve Güneş: Platon Sanatçıları Niçin Dışladı?*. Çev.: S. R. Kırkoğlu, Ara Yayıncılık, İstanbul 1992.
- Murdoch, I.**, *Sartre'in Yazarlığı ve Felsefesi*, Çev.: S. Hilav, Yazko Yayınları, İstanbul 1983.
- Ortega y Gasset, J.**, *Sevgi Üstüne*, Çev.: Y. Salman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- Platon**, "Hippias Major", *Büyük Klasikler II*, Çev.: A. Akyor, M. E. B. Yay., İstanbul 1975.
- Platon**, "Sofist", *Diyaloglar II*, Çev.: Ö. N. Soykan, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982.
- Platon**, *Devlet*, Çev.: S. Eyüboğlu / M. A. Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985.
- Platon**, *Şölen*, Çev.: E. Erhat / S. Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul 1972.
- Platon**, *Timaios*, Çevirenler: E. Güney / C. Ay, M. E. B. Yayınları, İstanbul 1989.
- Platon**, *Yasalar*, I. Cilt, Çevirenler: C. Şentuna / S. Babür, Ara Yay., İstanbul 1988.
- Timuçin, A.**, *Estetik*, Süreç Yayıncılık, İstanbul 1987.
- Tunali, İ.**, *Estetik Beğeni*, Say Yay., İstanbul 1983.
- Yenişehirlioğlu, Ş.**, *Felsefe ve Diyalektik*, Maya Yayınları, Ankara 1985.
- Yenişehirlioğlu, Ş.**, *Felsefe ve Sanat*, Dayanışma Yayınları, I. Baskı, Ankara 1982.
- Yenişehirlioğlu, Ş.**, *İmgelerin Sisi*, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara 1993.